Про єдиний алгоритм визначення значень густини, потенціалу та енергії одновимірного розподілу мас еліпсоїдальної планети

Михайло Фис, Володимир Нікулішин

КафедраТМОГВ, Національний університет “Львівська політехніка”, УКРАЇНА, м.Львів, вул.С.Бандери, 12,

The algorithm of 1D density distributien approximation by Legendre polinomials is presented. Based on this approximation the internal gravity potential and potential gravity energy of ellipsoid waz estimated.

Ключові слова – approximation, Legendre polinomials, gravity potential, potential gravity energy, ellipsoid .

I. Вступ

Основою для досліджень внутрішньої будови планет τ є функція розподілу мас δ, яка визначає інтегральні характеристики (потенціал, прискорення сили ваги, гравітаційна енергія). На сучасному етапі створені одновимірні моделі розподілу мас $\delta(\rho)$, які достатньо добре описують структуру в середині тіла τ. Наприклад, для сферичної поверхні Землі побудовані моделі PEM[6], PREM[7] , в яких густина подється поліномами за змінною ρ. Для інших небесних тіл існують гіпотетичні сферично-симетричні моделі мас, в яких враховано їхню практику побудови моделі Землі. Отже, є можливість за даним розподілом δ знайти потенціал U і гравітаційну енергію E.

II.Виклад основного матеріалу

За даним радіальним кусково-неперервним розподілом δ (для кулі K – сферично-симетричним) мас всередині еліпсоїдальної планети

$$\tau\left\{\frac{x^2}{a^2}+\frac{y^2}{b^2}+\frac{z^2}{c^2}\right\}\le 1$$

$$\delta(\rho)=\begin{cases}\delta_0(\rho), & 0\le\rho<\rho_0\\ \delta_1(\rho), & \rho_0\le\rho<\rho_1\\ . & \\ . & \\ . & \\ \delta_m(\rho), & \rho_{m-1}\le\rho\le 1\end{cases}, \qquad (1)$$

визначити внутрішній потенціал U і гравітаційну енергію E, для функцій $\delta_i \quad (i=\overline{1,m})$, що мають вигляд

$$\delta_i(\rho)=\sum_{j=0}^{k}a_{ij}\rho^j \text{ і} \qquad (2)$$

$$\delta_i(\rho_l)\ne\delta_i(\rho_{l+1}),\ 0\le l\le m \qquad (3)$$

Зовнішній потенціал V однорідної кульової планети K визначається формулою

$$V=\frac{f\cdot M}{r}, \qquad (4)$$

де M – маса тіла K, r – радіус – вектор біжучої точки P (Рис.1).

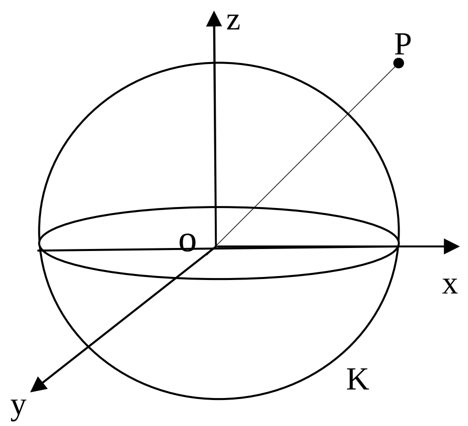

Рис. 1. Геометрична інтерпретація задачі

Зосередимось на побудові алгоритмів знаходження U і E в середині тіла, оскільки навіть для однорідної еліпсоїдальної планети τ значення V подається складним співвідношенням у вигляді квадратичної функції декартових координат x,y,z і величин, залежних від еліпсоїдальних координат ζ [2].

Вважаючи, що функція δ(ρ) визначена для $|\rho|\le 1$ (Рис.2), представимо її у вигляді ряду за поліномами Лежандра парних степенів

$$\delta(\rho)=\sum_{n=0}^{\infty}C_n\cdot P_{2n}(\rho)\ . \qquad (5)$$

Коефіцієнти C_n визначаються через лінійні комбінації степеневих моментів у вигляді

$$M_l=\int_0^1\delta(\rho)\cdot\rho^{2\cdot l}d\rho \qquad (6)$$

$$C_n=\frac{(4n+1)}{2}\int_{-1}^{1}\delta(\rho)\cdot P_{2n}(\rho)d\rho=$$

$$=(4n+1)\int_0^1\delta(\rho)P_{2n}(\rho)d\rho=$$

$$=(4n+1)\cdot\sum_{l=0}^{n}d_l\int_0^1\delta(\rho)\rho^{2l}d\rho \qquad (7)$$

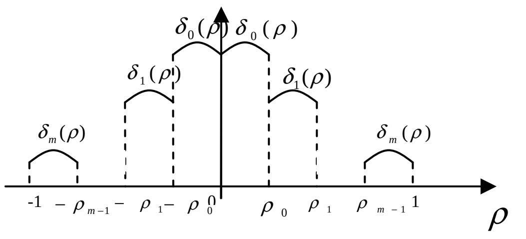

Ряд (5) збігається в середньому, тобто

$$\lim_{n\to\infty}\int_0^1\left\{\delta(\rho)-\sum_{m=0}^{n}C_m P_{2m}(\rho)\right\}^2 d\rho=0,$$

звідки випливає рівність Парсеваля

$$\sum_{n=0}^{\infty}C_n^2(4n+1)=\int_0^1\delta^2(\rho)d\rho, \qquad (8)$$

яка є критерієм оптимального вибору кількості членів ряду і збіжності співвідношення (1).

Сумування в середньо-квадратичному гарантує рівномірну збіжність ряду

$$U(P)=f\int_\tau\frac{\delta}{r}d\tau=f\sum_{n=0}^{\infty}C_nU_n(P), \qquad (9)$$

де

$$U_n(P)=f\int_\tau\frac{P_{2n}(\rho)}{r(Q,P)}d\tau_Q=\sum_{l=0}^{n}d_l f\int_\tau\frac{\rho^{2l}}{r(Q,P)}d\tau=\sum_{l=0}^{n}d_lW_{2l}(P). \qquad (10)$$

Користуючись методикою, наведеною в монографії [4], запишемо потенціали

$$W_e=\frac{3fV_\tau}{4(l+1)}\int_0^\infty\left[1-\left(\frac{x^2}{a^2+u}+\frac{y^2}{b^2+u}+\frac{z^2}{c^2+u}\right)^{l+1}\right]\frac{dU}{Q(U)}, \qquad (11)$$

де $Q(U)=\sqrt{(a^2+u)\cdot(b^2+u)\cdot(c^2+u)}$,

V_τ – об'єм тіла τ.

Використовуючи формули (2) і (9) визначаємо значення потенціальної енергії

$$E=-\frac{1}{2}\int_\tau\delta U d\tau=-\frac{f}{2}\sum_{n=0}^{\infty}C_n\int_\tau P_{2n}(\rho)d\tau\sum_{m=0}^{\infty}C_mU_m d\tau=-\frac{f}{2}\sum_{n=0}^{\infty}\sum_{m=0}^{\tau}C_nC_m\int_\tau P_{2n}(\rho)U_m(\rho)d\tau \qquad (12)$$

Таким чином, обчисливши один раз коефіцієнти C_n, здійснюємо апроксимацію густини δ, і за відповідними формулами (5) і (7) обчислюємо U та E.

Перевіримо даний алгоритм на прикладі кулі *K*, для якого можна знайти точні значення *U* і *E* і порівняти їх з обчисленими.

Введемо наступні позначення: τ_i –куля радіуса $\alpha_i R$,

G_i– шар обмежений сферами радіусів: $\rho_i=\alpha_i\cdot R$, $\rho_{i-1}=\alpha_{i-1}\cdot R$.

Еліпсоїдальна координата визначатиметься

$$\xi=\begin{cases}r^2-R^2,\ r>R\\ 0,\quad r\le R\end{cases}.$$

Для функції $\delta=\rho^l=(\rho^2)^{\frac{l}{2}}$ записуємо [4]

$$f(x^2)=\int_0^{x^2}(\rho^2)^{\frac{l}{2}}d(\rho^2)=\frac{2}{l+2}(x^2)^{\frac{l+2}{2}},$$

звідки отримаємо

$$W_l=\begin{cases}\dfrac{3V_{\tau_i}f}{R\cdot(l+2)\cdot\rho}, & \rho>1\\ \dfrac{3V_{\tau_i}f}{\alpha_iR}\left(1-\dfrac{\rho^{l+2}}{(l+3)\alpha_i^{l+2}}\right), & \rho\le 1,\end{cases}$$

де $\rho=\dfrac{r}{R}$ – відносний радіус, V_τ – об'єм тіла τ_i.

Тоді зовнішній і внутрішній потенціали кулі τ_i з розподілом $\delta_i(\rho)$ подаються відповідно

$$V^з_{\tau_i}=\frac{3f}{R\cdot\rho}\sum_{l=0}^{k}\frac{a_{il}}{l+2}=\frac{fM_{\tau_i}}{\rho\cdot R},$$

(M_{τ_i} – маса тіла τ_i), (13)

$$U^в_{\tau_i}=\frac{3V_{\tau_i}}{R}\sum_{l=0}^{k}\frac{a_{ik}}{l+2}\left(1-\frac{\rho^{l+2}}{\alpha_i^{l+2}(l+3)}\right). \qquad (14)$$

Всередині тіла G_i для $i>0$ маємо

$$U_{G_i}=U_{\tau_i}-U_{\tau_{i-1}}=\frac{3V_k}{R}\left[\sum_{l=0}^{i-1}\frac{a_{il}}{l+2}\left(\alpha_i^3-\alpha_{i-1}^3-\frac{\rho^{l+2}}{l+3}\left(\frac{1}{\alpha_i^{l-1}}-\frac{1}{\alpha_{i-1}^{l-1}}\right)\right)\right],$$

і $U_{G_0}=U_{\tau_0}$.

Згідно теореми Айворі [4] значення потенціалу в порожнині G_i є постійним і його найпростіше знайти в центрі кулі τ_i, тобто

$$U_{G_i}(0)=\int_{G_i}\frac{\delta_i(\rho)}{r}d\tau=\sum_{l=0}^{k}a_{il}\int_0^{\rho_i}\rho^l\rho d\rho\cdot\frac{3V_k}{R}=\frac{3V_k}{R}\sum_{l=0}^{k}\frac{a_{il}\cdot\rho_i^{l+2}}{l+2}.$$

Для i>0 сукупність формул можна записати у вигляді

$$U_{G_i}(P)=\begin{cases}\sum_{j=0}^{i-1}\frac{f\cdot M_{G_j}}{R\cdot\rho}+\frac{3V_k}{R}f\sum_{l=0}^{k}\frac{a_{il}}{l+2}\left(\alpha_i^3-\alpha_{i-1}^3-\frac{\rho^{l+2}}{l+3}\left(\frac{1}{\alpha_i^{l-1}}-\frac{1}{\alpha_{i-1}^{l-1}}\right)\right), & P\in G_i,\\ \frac{fV_k}{R}\sum_{l=0}^{k}\sum_{j=i+1}^{k}\frac{a_{jl}}{l+2}(\rho_i^{l+2}-\rho_{i-1}^{l+2}), & P\in\bigcup_{j=1}^{i-1}G_j,\\ \sum_{j=0}^{i-1}\frac{f\cdot M_{G_j}}{R\cdot\rho} & P\notin\bigcup_{j=1}^{i}G_i,\end{cases} \qquad (15)$$

а коли i=0 то матимемо

$$U_{G_0}(P)=\frac{V_k}{R}\left\{3\sum_{l=0}^{k}\frac{a_{0l}}{l+2}\left(\alpha_0^3-\frac{\rho^{l+3}}{l+3}\cdot\frac{1}{\alpha_0^{i-1}}\right)+\sum_{j=1}^{k}\sum_{l=0}^{k}\frac{a_{jl}\cdot\rho_i^{l+2}}{l+2}\right\}. \qquad (16)$$

Підставляючи вирази (15), (16) в співвідношення (12) для енергії E отримаємо остаточну формулу, яку не приводимо (у зв'язку з громіздкістю).

Розглянемо конкретний приклад.

Знайти внутрішній потенціал U та енергію в середині одиничної кулі з $\delta_m=\sqrt{\rho}$.

За визначеними степеневими моментами $M_{2k} = \frac{2}{4k+3}$ апроксимуємо функцію δ_m рядом (5), із оптимальною кількістю членів, що дорівнює 50, для $S_a = 0.499995$ (теоретичне значення $S_m = \int_0^1 \delta^2(\rho)d\rho = 0{,}5$).

Далі визначаємо значення внутрішнього потенціалу U_a за формулами (5), (7), (15) та відповідні теоретичні значення

$$U_m = \frac{6}{5}\left(1 - \frac{2}{7}\rho^{\frac{5}{2}}\right),\ 0 \le \rho \le 1.$$

Результати занесено в таблицю.

Порівняння теоретичних значень δ_m, U_m і апроксимаційних і $\delta_a,\ U_a$

ρ	Значення густини		Значення потенціалу	
	δ_a	δ_m	U_a	U_m
0.0	0.0250072	0.0000000	1.2000000	1.2000000
0.1	0.3165041	0.3162278	1.1989159	1.1989158
0.2	0.4474749	0.4472136	1.1938671	1.1938668
0.3	0.5477847	0.5477226	1.1830990	1.1830988
0.4	0.6322026	0.6324555	1.1653050	1.1653053
0.5	0.7142857	0.7071068	1.1393911	1.1393908
0.6	0.7744211	0.7745967	1.1043927	1.1043926
0.7	0.8365385	0.8366600	1.0594409	1.0594411
0.8	0.8944955	0.8944272	1.0037372	1.0037371
0.9	0.9488155	0.9486833	0.9365372	0.9365371
1.0	1.0006086	1.0000000	0.8571429	0.8571429

Значення енергії за отриманою наближеною формулою буде $E_a = 0{,}428568$, а теоретичне – $E_m =$ 0,428571.

Висновок

Отже, в неперервному випадку для кулі апроксимаційні формули добре відображають істинні значення, а тому можуть бути використані для обчислення величин U та E . Оскільки для еліпсоїдальної планети обчислення потенціалу U та енергії E за точними формулами можливе, але надзвичайно громіздке і фактично нездійсненне, тому отримані наближені співвідношення є практично єдиним апаратом визначення значень потенціалу U та енергії E.

References

[1] Картвелишвили К.М. Планетарная плотностная модель и нормальное поле Земли.:М. Наука, 1983, 93с. [2] Мещеряков Г.А. О среднем значении внутреннего гравитационного потенциала Земли. // Геодезия, картография и аерофотосъемка. – Львов, 1974. Вып. 19. – С.61-62.

[3] Мещеряков Г.А. Задачи теории потенциала и обобщенная Земля. – М.: Наука. Главная редакция физико-математической литературы. - 1991,216 с.

[4] Муратов Р.З. “Потенциалы елипсоида”, Москва, Атомиздат, 1976, 144с.

[5] Фис М., Заяць О. , Фоца Р. , Волос В. . Про один метод визначення потенціалу неоднорідної еліпсоїдальної планети. “Сучасні досягнення геодезичної науки та вироб-ництва ”, 2005 ст. 41-42.

[6] Dziewonski A.M., Halls A.L., Lapwyyd E.R. Parametricaly Simple Earth mjdels,consisnent geophysical data .-Phys. Planet .Inter.,10,1975,p.12-48.

[7] Dziewonski A.M., Anderson D.L. Preliminary reference Earth model. – Physics of the Earth and Planet. Inter., 25, 1981, p.297-356.